

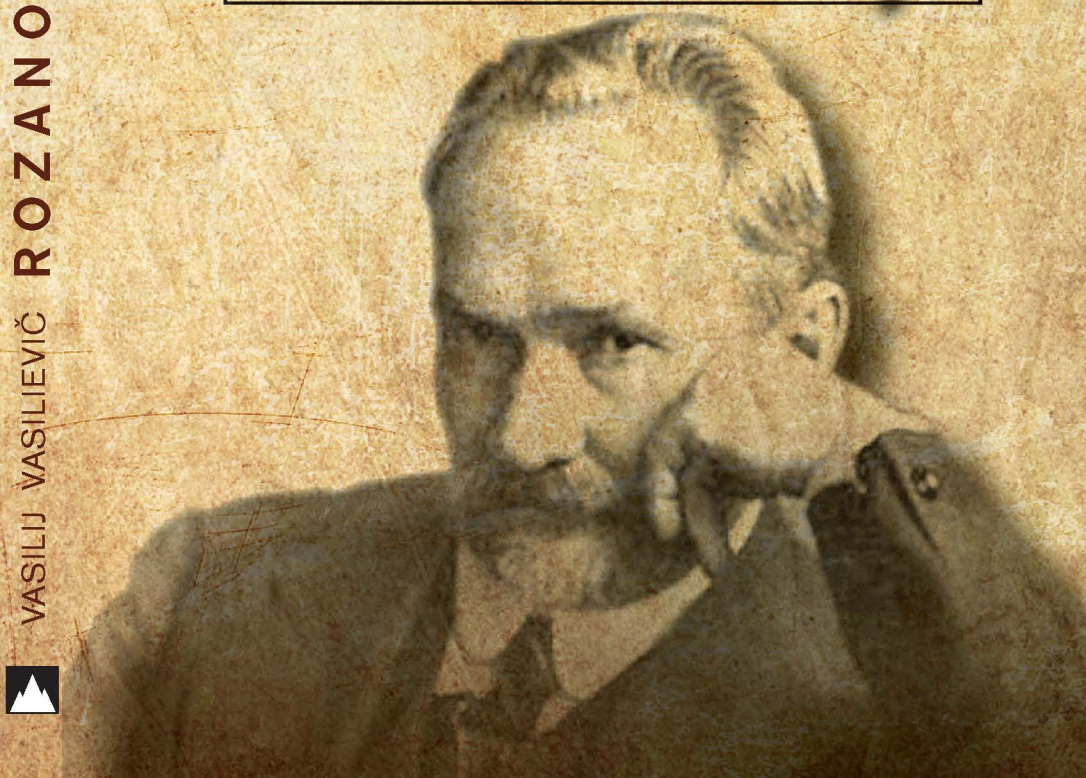
VASILIJ VASILIEVIČ
ROZANOV

Solitéry

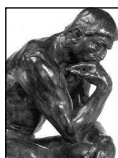
Solitéry

ROZANOV

VASILIJ VASILIEVIČ

VYDAVATELSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV

Edícia svetových mysliteľov

Translation © Mikuláš Šoóš 2011
Prologue © Andrej Červenák 2011
Cover design © Dušan Babjak 2011
Slovak edition © Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, spol. s r.o.,
Bratislava 2011
e-mail: vsst@stonline.sk
<http://www.vsss.sk>

Realizované s finančnou podporou
Ministerstva kultúry Slovenskej republiky

VYDAVATELSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATELOV
spol. s r.o.

Z ruského originálu Василий Васильевич Розанов: Апокалипсис нашего
времени, Издательство ЕКСМО, Москва, 2008
vybral a preložil Mikuláš Šoóš
Úvod napísal Andrej Červenák
Zodpovedná redaktorka Marta Činovská
Obálka Dušan Babjak
Sadzba Dušan Babjak
Tlač Eterna press
Vydanie prvé
Printed in Slovakia

ISBN 978-80-8061-452-2

Vasilij Rozanov

Solitéry

VASILIJ
ROZANOV

Solitéry

VYDAVATELSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV

Vasilij Vasilievič Rozanov – človek na pomedzí epoch

Dejiny človeka sú aj dejinami striedania epoch. Medzi odchádzajúcou epochou a jej stúpecami a prichádzajúcou epochou a jej stúpecami prebieha zápas o všeličo možné – o hodnoty i pahodnoty, o moc i bohatstvo, o idey a ideály, o koryto alebo aspoň teplé miestečko pri koryte...

Tak tomu bolo aj na rozhraní 19. a 20. storočia v Rusku.

Odchádzalo samoderžavie a jeho sociálne, psychologické a duchovné pozostatky (idey pravoslavia, samoderžavia a národnosti), filozofické systémy Hegla, Kanta a Feuerbacha, revolučne-demokratický a národnícky fanatizmus a mesianizmus, sociálny determinizmus a estetický mimetizmus atď. a prichádzali idey slobody a demokracie, esteticko-filozofický iracionalizmus Bergsona a Nietzscheho, kozmický iluzionizmus teozofie Blavatskej, Stirnera, Fjodorova), sociálne-demokratický a neskôr bolševický deštruktivizmus a fanatizmus, nástup moderny a avantgardy, slovo tvorba ako dominantný princíp tvorby (Chlebnikov, Kručnych), dekadencia i Leninova straníckosť a angažovanosť atď.

V tomto období žil a tvoril spisovateľ, filozof a literárny kritik Vasilij Vasilievič Rozanov, ktorý neprimkol ani k odchádzajúcej, ani k prichádzajúcej epoche. Stal sa **symbolom medziobdobia**, z ktorého môžeme hodnotiť všetky medziobdobia mi-

nulosti a nie je vylúčené, že aj budúcnosti. Čo ho k tomu viedlo, resp. predurčovalo? Ktohovie...

Narodil sa 20. 4. 1856, keď mal tri roky, zomrel mu otec, matka zostala živoriť so siedmimi deťmi. Študoval na historicko-filologickej fakulte Moskovskej štátnej univerzity, po jej absolvovaní učil na šiestich stredných školách, bol viacnásobným úradníkom. Ako 24-ročný sa oženil s vášnivou láskou F. M. Dostojevského, Apolináriou Suslovovou, ktorá bola o 16 rokov staršia, o šesť rokov ho opustila, ale s rozvodom nesúhlasila. Roku 1891 sa Rozanov akoby oženil druhýkrát, mal päť detí, ale ani jedno nedostalo jeho meno (dali im ich krstní otcovia a priatelia), pretože nežil v oficiálnom manželstve. Písaním si privyrábal na živobytie. Pred revolúciou roku 1917 utiekol do cirkevného bydliska a 5. 2. 1919 navždy odišiel do sveta svojich snov a ilúzií...

Ako žil, tak aj písal.

Dnešní rozanovovedci (Palijevskij, Nalepin, Nikolukin, Siňavskij, Zeňkovskij a ďalší) vysoko hodnotia také jeho diela ako *Náboženstvo a kultúra* (1899), *Príroda a dejiny* (1900), *Legenda o Veľkom Inkvizítovi* (1901), *Problém rodiny v Rusku* (2. zv. 1903), *Metafyzika kresťanstva* (1911), *Spadnuté listy* (1913, 1915), *Literárni vyhnanci* (1913), *Apokalypsa našich dní* (1917 – 1918) a niektoré ďalšie.

My držíme v rukách slovenský preklad jeho dvoch diel: *Uje-diňonnyje (Solitéry)* a *Smertnoje (Pominuteľné)*. Pretože ide o diela z posledného obdobia jeho života, ktoré sú svojráznou psychologicko-duchovnou rekapituláciou (spomienkou, úvahou, svedčbou?) života a tvorby, ponúka sa nám príležitosť, aby sme sa pozastavili pri tomto tajuplnom ľudskom a tvorivom fenoméne, pretože Rozanov je „*najtajupľnejšia, najprotirečivejšia talentovaná figúra v našej (ruskej – AČ) kultúre na hranici 19. – 20. storočia*“ (Alexej Nalepin).

Život podľa Rozanova je to, čo je teraz, čo bolo a čo bude, nikto nevie. Toto teraz je ľudským zmyslom, ľudským ja, iba ono je autentické, všetko ostatné je druhoradé. Teraz je neopakovateľné. Je pochopiteľné, že apoteóza „teraz“, jeho absolu-

tizácia vylúčila možnosť, aby si Rozanov vytvoril nejaký systém, nejakú koncepciu, nejakú vežu, z ktorej by uvidel Celok, Univerzum. Nemá ich ani pri hodnotení života a seba, ani pri hodnotení literatúry a literátov. „*Prečo vlastne nemám rád Ven-gerova?* (literárneho vedca, ktorý sa venoval najmä Puškinovi – AČ). *Možno iba preto, lebo je tučný a brunet (sťa bachratý šváb)*“. Môže taký subjekt vytvoriť objektívny obraz skutočnosti a literatúry? Môžeme ho vnímať ako súčasť – čoho? – ruskej literatúry, života, doby? Rozanov absolutizuje svoje ja, ktoré sa nachádza medzi včera a zajtra a chce vydať svedectvo plávajúceho na rozbúrenom mori medzi Scyllou a Charybdou dvoch epoch. Je mysliteľom a stroskotancom, stratil všetky hodnoty života, kultúry a umenia. *Carpe diem!* Spisovateľ prežíva atmosféru na pomedzí epoch, pokúša sa pochopiť seba (možno aj teba) ako... Uvedomuje si, že „*Moja hlboká subjektivita (pátos subjektivizmu) urobila to, že som akoby celý život prežil za záclonou...*“. Na jednej strane – „*zo mňa pochádza iba zmätok*“, na strane druhej – „*základom všetkého je u mňa доброта, celkom obyčajná, bez „postranných úmyslov*“. Alebo: „*Moja duša je vytvorená zo špiny, nežnosti a smútku...* Dvaja anjeli sedia na mojich pleciach: anjel smiechu i anjel slz. Ich večné preriekanie – môj život... Navonok som všestranný. Ale vo vnútri (ako subjekt) som celkom nehybný; „*netotožný*“. Akási „*príslovka*“. Absolutizácia a nihilizácia subjektu vytvárajú u Rozanova špecifickú hodnotu – akú? S kým alebo s čím porovnať túto dobovú (alebo večnú) úprimnosť a neporovnateľnosť? S ktorými jeho vrstovníkmi by sme si pomohli, keby sme chceli zaradiť do doby také jeho freudistické názory („*Spätosť pohlavia s Bohom je tesnejšia, ako spätosť rozumu s Bohom, a dokonca aj ako spätosť vedomia s Bohom*“), keď Freud a freudizmus ešte neexistovali?

Úprimnosť k sebe je predpokladom úprimnosti voči iným. Čo výnimočne úprimné a nové priniesla pre poznanie literatúry Rozanovova úprimnosť? Ruskú literatúru vnímal ako „*potomníčku vlády*“ (18. storočie – satiry – Fonvizin, Lomonosov, Sumarokov a ďalší), *ako odraz statkárskej reality* (19. storočie – Uspenskij, Šchedrin, Michajlovskij, Bakunin a ďalší) – nič uni-

verzálne a nadčasové. V 19. storočí si vážil Puškina, Lermontova, Dostojevského, Nekrasova a Solovjova, s výhradami Tolstého (verš Nekrasova – „*Dom, to nie je teliežka u strýka Jakova – je ľudovejší, ako všetko, čo napísal Tolstoj*“, ktorý „*vlastne prežil hlboko odporný život*“. Nič nové nepriniesla ani moderna. V článku **Dekadenti** (1904) odmietol Nietzscheho, nechápal Sologubu, kritizoval dokonca „manifest zrady“ (Lenin), zborník Vechi – Mílniky, 1909 („*z autorov Mílnikov iba dvaja – Heršenzon a Bulgakov – ma nesklamali*“). Ako egocentrický typ mysliteľa a autora, rozchádzal sa s dobovými hodnotami a hodnoteniami, odmietal cirkevníkov, ale velebil Boha, Boha svojho ja. Stal sa napríklad členom Nábožensko-filozofickej spoločnosti, lenže prekračoval jej závery (písal do všetkých časopisov a novín, do pravých i ľavých, do náboženských a ateistických, ktoré podpísal 47 pseudonymami), preto ho na podnet Merežkovského vylúčili zo spoločnosti a bývalý saratovský biskup Hermogen podal naňho žalobu, žiadal jeho cirkevnú exkomunikáciu („*Tento chuligánsky nihilista kresťanstva, tento zjavný neznaboh, ktorý opakuje vo svojich počinoch, názoroch a v celej svojej orientácii Nestorija, Arija, Leva Tolstého atď., ktorých postihla anatéma* (vylúčenie z cirkvi – AČ) *zostáva naďalej pravoslávny...*“) Ako do výstredného asociála a racionalistu sa doňho obul politik Trockij. Bodaj by sa nebul, keď prečítal slová aj o svojej politike („*S vrzgatom, škripotom, piskotom sa spúšťa nad Ruskými Dejinami železná opona. – Predstavenie sa skončilo. Obecenstvo sa zodvihlo. – Je čas obliekať kožuchy a vrátiť sa domov. Obzreli sa. Niet ani kožuchov, ani domovov*“). Iba M. Bachtin, ktorý práve koncipoval svoju prózu o Dostojevskom (idey karnevalizácie a dialogického slova a polyfonického románu), nabádal – „*Čítajte Rozanova*“. Len veľmi málo súčasníkov dokázalo priaznivo hodnotiť literárne dielo V. Rozanova (napríklad: Strachov, Leontiev, čiastočne Gippiusová, Gorkij, Percov, Kolkov), väčšina ho negovala a odmietala.

Rozanovova extravagantnosť, egocentrickosť a kozmizmus, originalita a subjektivita, jeho status mysliteľa na pomedzí dvoch epoch nenašli pochopenie v čase svojho vzniku (...nikto

nejde za mnou, nemám svoju „školu“), napriek tomu, že znamenali veľký prínos pre vedecké ponímanie reality, človeka a literatúry na úrovni ich neopakovateľných ontologických mikroúrovniach. V súlade s odhalením elementárnych častíc vo fyzike (kvarkov, fraktálov, stôp v jadre atómu) a genetike (odhalenie génov, DNK, RNK) atď. Rozanove odhalenie „teraz“ ako biologicko-duchovného bodu na nekonečnej biologicko-duchovnej špirále života znamenalo zásadný prínos nielen pre vedeckú i esteticko-umeleckú a duchovnú antropológiu, ale aj pre antropologickú sociológiu, politológiu, filozofiu a možnože aj pre rôzne náboženské a duchovné hľadanie doby. Bol to začiatok kvantovej (a nie odrazovej) teórie slova (pozri Planckovu kvantovú teóriu svetla), ktorá žiadala oslobodiť, resp. vzkriesiť slovo ako cestovný Pas („ako pas bez človeka alebo pas mŕtvol“). Slová, ktoré vznikli ako dvojčiatka, resp. podnet a ozvena slova „teraz“, sa vyvetrali, stratili dušu a teraz sa prehadzujú z úst do úst, z hlavy do hlavy. Preto ich treba vzkriesiť. Nesiahajú korene ruskej formálnej školy, Šklovského teória „vzkrieseného slova“ (samovitogo slova), Chlebnikovove experimenty „so samovitým slovom“ k týmto znepokojujúcim podnetom a inšpiračným koreňom? Lenže u Šklovského sa takéto slová hojdajú na hojdačke „automatizácie – deautomatizácie“, zatiaľ čo u Rozanova smerujú „k vzkrieseniu života uprostred rôznych skamenelín“ (P. Palijevskij).

Čítanie Rozanova je veľkým potešením, ale vysvetľovanie Rozanova (interpretácia jeho ontologických a esenciálnych neologizmov a novotvarov v neopakovateľných slovách) patrí k nebezpečným ponáraniam sa na samé dno ľudského, prírodného a kozmického oceánu. Lenže nebezpečenstvá priťahujú. Iba ten vie pochopiť radosť života, kto sa dotkol smrti, vraví Dostojevskij. Iba ten pochopí zmysel života v jeho nezmysloch, resp. nezmysel v jeho zmysle, kto sa vydá na cestu ich začiatkov, tak ako to robil Rozanov. Na dne vlastnej duše i duše (citu, rozumu a vôle) autorov ruskej a svetovej literatúry (stúpenci intertextuality nájdú u Rozanova rajskú záhradu plodov – Pytagora a Sokrata, Gutenberga a Leonarda da Vinciho, Nietzsche-

ho a Schopenhauera, *Talmud* a *Bibliu* a stoviek ruských autorov a osobností duchovného života). V novotách a novotvaroch života a literatúry čitateľa Rozanovových textov nájdú seba tak, ako sa možnože nenašli nikdy doteraz. Pretože všetko to nové, „*nové slová, nové v spoločnosti a literatúre, vyjadruje ako schody – obrovské prehĺbenie človeka*“, ktorý kráča, kráča a bude naďalej kráčať po schodoch poznania k „začiatkom a koncom“, ktoré nepoznáme, ale poznať chceme, ba musíme.

Takto vnímam (alebo zastieram?) pravdu pravdúcu v Rozanovových textoch ***Osamotené a Pominuteľné***.

Andrej Červenák

SOLITÉRY